دەرسۆکسۆر.. ڕۆمانەک ب شێوازێ ژیاننامەیێ، یان ژیاننامە ب شێوازێ ڕۆمانێ

عەبدلڕەحمان بامەڕنی
(دهۆک)

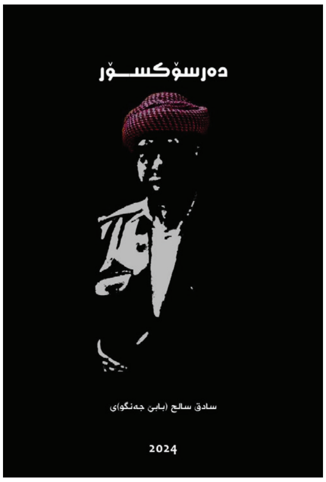

ڕۆمانا دەرسۆکسۆر(١)، کارێ یەکێ یێ نڤیسەر (سادق سالح)ـە و هەر چەندە ل سەر بەرگێ پەرتووکێ نەدانایە کانێ چ جورەکێ ڤەگێرانێ یە، لێ ئەڤ جورێ نڤیسینێ کو نێزیکی ڤەگێرانا سەربۆرانە، دچیتە د قالبێ ڕۆمانا ڤەگێرانا ژیاننامەیا خویاتیدا. ئەگەر نڤیسەری ناڤێ (ڕۆمان)ێ ل سەر پەرتووکا خوە دانابایە، بدیتنا من چ کێماسی نەدبوون، بەلکو بەروڤاژی ڕاستە ڕۆمانەکا ڤەگێڕانا ژیاننامەیا خویاتییە، لێ ب تەکنینەکێ هاتییە نڤیسین، کو خواندەڤان هەست ب ماندیبوونێ نەکەت و رووداننێن ڤەگێڕانێ وی دگەل خوە ببەن. ل دۆر ڕۆمانێ و ڕۆمانا ڤەگێرانا ژیاننامەیێ، ڕەخنەگران دیتنێن جودا هەنە، نڤیسەر و ڕەخنەگر (عەبدولڕەحمان مونیف) دبێژیت: «ڕۆمان ژیاننامەیا کەسەکییە، کو چ ژیان نەبن و (جورج مای) د پەرتووکا خوەدا دبێژیت: «ڕۆمان و ژیاننامەیا خویاتی دوو تشتن نوونەراتیا دوو جەمسەرێن ئەدەبی یێن جودا دکەن» و (سولتان بن سەعد قەحتانی) دبێژیت: «ڕۆمان ب چ ڕەنگان ژیاننامەیا خویاتی نینە و ژیاننامە ژی نابیت ڕۆمان بیت(٢)».

کۆرتیا ڕۆمانێ، یان کورتیا ئازاران

ڕۆمان بەحسا خێزانەکێ دکەت، ئازارێن ژنەکا خودان زارۆک، خێزانەکا هەژار، بێ مال و حال، دەربەدەر، وەکی پشیکێ تێشکێن خوە ب دەڤێ خوە هەلدگریت و ژ ڤی گوندی بۆ گوندێ هەنێ، مانا وان د کولێ حەیوانی ڤە، د ژوورەکا بتنێڤە و خوارن و ڤەخوارنێن وان ب هیڤیا خێرێن خەلکی، ئاکنجی بوون ل ناڤ شکەفتێ، زارۆکەکا وێ ژ بێ خودانی و بێ چاڤدێریا تەندروستی دمریت، هەڤژینێ وێ ژ نشکەکێ ڤە بەرزە دبیت و بۆ چەند ڕۆژان

بێ خەبەر دمینیت، دوو جاران گوتیێ هەڤژینێ تە شەهید بوویە و ڕووبڕوو گوتییە هەڤژینێ خوە، ئەگەر تو مربای، دا زانین دێ بۆ خوە چکەین یان دا خەلک خێروخێراتان دگەل مە کەت، ل بەرامبەری ئازارێن ڤێ ژنێ، هەڤژینێ وێ یێ ب (عەریف) دهاتە ناسکرنێ، شۆڕەش و پێشمەرگایەتی سەرپشکا گرنگیدانێن وی بوو، هەستا وی یا نەتەوەیبوونێ گەلەک یا مەزن بوو، کێماسی و نەدادی ل سەر خوە قەبیل نەدکرن، هاتە دەستەسەرکرنێ و مرن ئینانە بەرچاڤان، ئەڤێن دەستەسەرکرین کورد بوون، وەکو ئەو دبێژیت پیەکێ وان دگەل شۆڕەشێ بوو و یەک دگەل حکومەتێ و دەستودارێن رژێمێ بوون، لێ خەما وی هند هەڤژین و زارۆکێن وی نەبوو هندی خەما وی ئاخفتنا وی، پاراستنا تڤەنگا وی یا ژ جۆرێ (رەشاش) و رادەستکرنا وێ تڤەنگێ ل دەف وی یان کو کێمکرنا بەهایێ پێشمەرگەی و کێمکرنا بەهایێ شۆڕەشێ، خەما وی هەڤالێن وی یێن پێشمەرگە و فەرماندێ وی ژی رازی بیت و ژلایەک دیڤە، دیدەڤانێ ڤان روودانان هەمیان، ئەو کەسێ دناڤدا ژیای، ڤێ چیرۆکێ ڤەدگێڕیت، چیرۆک یا بابێ وییە و یا دەیکا وییە و ئەو ئازارێن دەیکا وی تێدا دەرباز دبوو، بەشەکێ گرنگێ زارۆکینیا وی بوون، ئەو ئازارێن بابێ وی تێدا دەرباز دبوو گرێدان ب مەزنبوونا ویڤە هەبوو و تشتێ ژڤێ ڤەگێڕانێ بۆ من جهێ سەرنج راکێشانێ، ڤەگێڕی هەمی تشتەک وەک خوە ڤەگێڕاینە، دیمەن دیمەن چ یێن دایکا خوە بن یان ژی یێن بابێ خوە بن و هندەک جاران مرۆڤ هەست دکەت بەرگەکێ نەتەوەیبوونێ یێ کریە بەر روودانان! لێ هەر زوی مرۆڤی هەست ب ئازران دکرە ڤە و ژ خواندنا من بۆ رۆمانێ، ئەگەر مێژوو ڤەگەڕیاباڤە و هەمی روودان چووبانە دەستپێکێ ڤە، ئەو دا بەرسینگا بابێ خوە گریت و بێژیتێ، ئەڤا تو دکەی بەرامبەری خێزانا خوە، تو یێ د وەهمەکێ دا دژی!

ڤەگێڕانا ژیاننامەیا خویاتی

بۆ نڤیسینا هەر رۆمانەکێ، نڤیسەر یێ ئازادە چ جۆرە ڤەگێرانێ بکاربینیت و چ ڕێک و تەکنیک بگریتە بەر، د رۆمانا ڤەگێرانا ژیاننامەیێ ژی دا زێدەتر نڤیسەر یەک کاراکتەر دکەتە سەنتەرێ رۆمانا خوە و پەنایێ نابەتە بەر هندەک چیرۆکێن دی یێن دویر ژ کەسایەتیا ڤەگێڕی و بتنێ ئەگەر ڤەگەڕیان بۆ هندەک روودانێن گرێدایی ڤەگێڕی بخوە هەبن وەک فلاش باک، مامۆستایەک ل زانکۆیەکا سعودیێ دبێژیت: ((هەر رۆمانڤیسەک یان چیرۆکنڤیسەک خوە دەما د هزرا وی ژیدا نەبیت کو رۆمانەکێ ل سەر ژیاننامەیا کەسایەتی یان یا خویاتی بنڤیسیت، دێ کارێ وی یێ ڤەگێڕانێ هندەک دیمەنێن بیردانکێ ژ ژیانا کەساتی یا ڕۆماننڤیسی یان چیرۆکنڤیسی تێدا هەبن و ئەو دیمەنێن بیردانکێ نە و شوون تلێن وێ ل سەر تێکستێ نڤیسی دا هەبن، خوە ئەگەر ڤی نڤیسەری مەبەست ژی ئەو نەبیت کو دیمەنێن ژیانا خوە یا کەسایەتی بکەتە کارەکێ ڤەگێڕانێ (٣). د رۆمانا دەرسۆکسۆر دا نڤیسەری ڤیایە ژیاننامەیا کەسایەتیەکی ڤەگێریت و وێ ژیاننامەیێ بەلگە بکەت، لێ نە وەک ژیاننامە بەلکو وەکو کارەکێ ئەدەبی و ب ڤەگێڕانەکا ئەدەبی و بۆ نڤیسینا رۆمانا خوە ژی تەکنیکەکا ڤەگێڕانێ بکار ئینایە، چیرۆک دهێتە ڤەگێڕان، چیرۆکا رۆمانێ هەمی د ئوتوبیسەکێ دا کو ب نڤیسەر هندەک جاران ب (ماشین) ناڤ دکەت و مەبەست ژێ ترۆمبێل

و ل ئیرانێ دبێژنە ترۆمبێلێ ماشین و ئەڤە ژی ب رەنگەکی و دوویان نڤیسەر خوە دیار دکەت کو ئەوی ئاگەه ژ رووادنێن چیرۆکێ هەیە و یێ دناڤدا ژیای. چیرۆکا رۆمانێ دەستپێدکەت دەما کەسەک ژنەکێ دبینیت کو هەڤالا دایکا وی بوو و ل دەف یەک دڕوینن و دا ڕێکێ کورت بکەن، دا سەح و سیان ژ یەک بزانن و ڤەقەتیانا وان و کا هەر یەک ب چ سەرڤەچوو، چیرۆکێ دبێژن و نڤیسەری بۆ خوشییا چیرۆکا خوە بێهندان دایە خواندەڤانێ خوە، ئەو ژی ل هەر وێستگەها راوەستابان چ بۆ دەستئاڤێ بایە یان هەر تشتی چ خوارن و ڤەخوارن بایە، دیسان وێ ژنێ ژی هند جاران چیرۆک بۆ لایێ خوە دکێشا و بڤێ ڕێکا نڤیسەری گرتیە بەر، ب هزرا من یێ شیای خوە ل سەر گەلەک ویستگەهێن ژیانا وان را دەرباز بکەت و دیمەن و رووادنان پێکڤە مونتاج بکەت یێن وی دڤێت و یێن ئازارێن کەساتیێن رۆمانا وی دناڤدا دەرباز بووین بەرچاڤ بکەت.

نڤیسەری دڤێت چ بگەهینیت

ئەگەر ئەم ژ هندەک پرسیاران دەستپێبکەین، بۆچی ئەڤ رۆمانە هاتیە نڤیسین؟ مەبەستا نڤیسەری ژ نڤیسینا رۆمانا دەرسۆکسۆر چییە؟ ئەم دشێین چ مفا ژ خواندنا یان ل سەر راوەستیانا ڤێ ڕۆمانێ وەربگرین؟ بۆ بەرسڤدانا ڤان پرسیاران ژی ئەم دێ خوە ژ مەبەستێن نڤیسەرێ رۆمانێ دوور گرین و ژ خواندنا مە بۆ رۆمانێ دێ بەرسڤان کەرکەین، ژ پرسیارا یەکێ ژی دەما دبێژین بۆچی ئەڤ رۆمانە هاتیە نڤیسین؟ ئەم دشێین بەرسڤا ڤێ پرسیارێ ژ خواندنا رۆمانێ بخوە وەربگرین، ژیاننامەیا دوو کەسان، دوو هەڤژینان، کو نوونەراتیا سەدان خێزانان دکەن ئەڤێن دناڤ شۆڕەشێ دا ژیاین، ئەڤێن دەربەدەری، ترس و برس و نەخوشی دیتین، نڤیسەری یا ڤییای دیمەنێن زیندی بەلگە بکەت و نەهێلیت ماندیبوون و نەخوشیێن ب سەرێ خێزانا وی دا هاتین ب هەروە بچن، هەر چەند ئەو نەخوشی و ئازار د نەخوش بن ژی، دبێژیت: ((ئەم بناڤ گۆندی کەفتین و مە ل دەرگەهێ گەلەک مالاندا، لێ مخابن هەلویستێ وان ژ مالا یەکێ باشتر نەبوو، مە چ هیڤی نەمان کو دێ مالەک بۆ دەمەکێ کن ژی وەرگریت))، (رۆمانا دەرسۆکسۆر، لاپەرە ٦٤). ژ ئەڤا ل سەری ئەم بەرامبەری چەند پرسان دڕاوەستین، بەرهەڤنەبوونا خەلکی بۆ پێشوازیکرنێ ل خێزانەکێ کو زارۆک دگەلدا بن، برسی و دەربەدەری و ئایا ئەڤە رەوشتێ کوردان ب ڤی رەنگی بوویە، کو کورد ب وێ چەندێ دهێنە ناسکرنێ کو ڕێزێ ل مێهڤانێن خو بگرن و هەر چاوا بیت، ئەڤ دیمەنێن هەنێ راستی بووینە و ل گەلەک جهان خەلکەک ب ڤی رەنگی هەبوونە چ ژ بێ حالیا خوە و چ ژی ژبەر هەلویستی و ترسێ. نڤیسەرێ رۆمانێ بەرێ مە ددەتە ئازارێن دایکەکێ کو زەلامێ وێ خەمێ ژ خێزانا خوە نەخۆت و گرنگیدانێن وی ژ خێزانا وی زێدەترن، دەما دبێژیت: ((بابێ من چ شۆل نەبوون بکەت، ئەگەر بێژم سەد جارا ئەو رەشاشا لێک ڤەکری و پارچە پارچە کری و پاقژ کری و دوهن کری و لێکدایەڤە..... دایکا مە ژی دا هێت و چیت، پتپتێ کەت و دا گوتنەکا ب ئێش تێ وەرکەت: ـ باش د بەرا هەرە، دێ نانی دەتە تە، خۆش سەبرە تە بۆ خوە چێکری، رابە لدویڤ رێنجبەریەکێ بگەڕە دا ڤان زارۆکان پێ خۆدان کەی، تشتەک ددەستێ مەدا نەمایە))، (رۆمانا دەرسۆکسۆر، لاپەرە

١٠٨). نڤیسەر خواندەڤانێ خوە ڤەدگەڕینیت کانێ گەهشتنا وان هەردوو هەڤژینان چاوا بوو، چاوان گەهشتنە یەک و بۆ ڤێ چەندێ ژی ل ئاخفتنا مەتا حەلیما دزڤڕیت وەکو ل سەر زارێ وێ ڤێ راستیێ دیاردکەت و دبێژیت: ((وەختێ بابێ هەوە ل گوندی ب بێدەستی هاتیە کۆشتن، دایکا هەوە دوو زارۆک هەبوون.... هوین هەردوو ساڤا بوون و هەوە هەردووکا هێشتا شیر دخوار.... کەسێ خوە ل دایکا هەوە و هەردوو زارۆکان نەکرە خودان، دایکا هەوە یا جان و جحێل، ئەز و ئەو بووین هەڤال و رۆژێ هەمیێ ئەم پێکڤە بووین، رۆژەکێ من گوتە هەڤژینێ خوە، بۆچی کچا حەجیایێ ئەوا جیرانا مە بۆ هەڤالێ تە نەخوازین، ئەز بێژم دێ گەلەک بکێر هێن و ئەو ژی دێ بیتە خودان سەمیانەک و هەڤالێ تە ژی لدەروکۆلانا نامینیت و دێ بنە خودان مال و حال))، (رۆمانا دەرسۆکسۆر، لاپەرە ١٠٩). و د گەهشتنەکا هۆسادا، بێ مال و حال، بێ خانی، تە بڤێت ژیانا وان یا چاوا بیت و د پەرەگرافەکی دا هاتیە: ((رۆژ بۆ رۆژێ رەوشا مە یا ژیانێ نەخوشتر دبوو، گەلەک رۆژا ئەم برسی دماین و مە چ دمالدا نەبوو ب خوین))، (رۆمانا دەرسۆکسۆر، لاپەرە ١٢٩) و هەڤژینێ وەک ل بەراهیێ مە گوتی خەما وێ بتنێ ئەرکێ وێ دناڤ شۆڕەشێدا و دا بزانین خێزانا ڤی شۆڕەشگێڕی ب چ ڕەنگ بوویە و دێ ئاخفتنا ل سەر زارێ هەڤژینا وی ڤەگێڕین دەما دبێژیت: ((لێ یا گرنگە بێژمە تە، بلا تو هەر فەرماندە بی، رەوشا زارۆکێت تە ژی وەک رەوشا زارۆکێت عەریفییە، تو لڤێرە هەر رۆژ گیسکەکی سەرژێ دکەی و زارۆکێت من نانێ هشک ژی نینە بخۆن، شۆڕش نە دهوسانە، ئەو شۆڕشا یەکسانی و دادپەروەری تێدا نەبیت، ئەنجام دێ د خراب بن))، (رۆمانا دەرسۆکسۆر، لاپەرە ١٣٧). و نە بتنێ ئەڤە، ژ بێ خودانیێ، د ناڤ مللەتەکێ غەریب دا، مرۆڤێن وان ل نزیک نە، بابێ وان ل ئەرکێ پێشمەرگاتیێ و ئەو وێنێ چ جارەکێ ژبیرا مرۆڤی نەچیت، دەما نڤیسەری ژ بیرهاتنێن خوە پەلکێش کریە ناڤ رۆمانێ و دبێژیت: ((پشتی خالەتا عەیشایێ و ژنکەکا دی یا ب تەمەن خوشکا مە شووشتی و کفن کری، هەر چەندە چ کفن دەست مە نەکەفتن، لێ دایکا مە رووپەکێ لحێفەکێ دڕاند و ژ بۆ خوشکا من کرە کفن))، (رۆمانا دەرسۆکسۆر، لاپەرە ١٤٣). و دا بزانین دیتنا ڤێ هەڤژینێ بۆ زەلامێ وێ یێ پێشمەرگە، سەرەڕای ب ئاخفتنا تژی حەژێکرن ناڤێ وی دئینیت دەما دبێژیتێ هەی عەریفێ منۆ، لێ ئەڤ حەژێکرنە ژی رەنگە ژ بێ چارەبوون و بێ هەلویستیا وێ بیت بڤێ ژیانا سەخت، کو هەر جارەکێ بارا مەزن یا ئازاران بتنێ بۆ ژنێ دمینیت، دەما دبێژیت: ((هەی عەریفێ منۆ، تە ئەز لبەر بای، ئینامە بەر بارۆڤەی.. هندی ئەز خودانا تەبم دێ حالێ من ئەڤە بیت، کۆنە مشک دێ لمن و زارۆکێن من بنە قەیسەری، تە ئەز و عەیال ئینانینە ڤێ بەتەنێ ل بن ڤی کەڤری، ما ئەم مارین دێ ب ئاخێ ژین))، (رۆمانا دەرسۆکسۆر، لاپەرە ١٥٤).

تەکنیک و رێکێن ڤەگێڕانێ

ژبەرکو هەمی کەس دشێن ببنە ڤەگێڕ، دشێن ببنە چیرۆکبێژ، لێ هەمی کەس ناڤودەنگیا خوە وەرناگرن، ئەز بەحسا ڤەگێڕێ ڤێ ڕۆمانێ ناکەم کا یێ سەرکەفتی بوویە یان نە، لێ بۆ من بخوە وەک نڤیسەر، شێوازێ ڤەگێڕانێ یێ گرنگە، ل بیرا منە دەما ئەز زارۆک چیرۆکبێژ

هەبـوون، رەنگـە چیرۆکبێـژەک دا چیـرۆکا خـوە ب نیـڤ دەمژمێـرێ ب دووماهــی ئینیـت و کەسـەکێ دی هەمـان چیـرۆک ب دەمژمێرەکـێ ڤەدگێـڕا و خوشـتر و ب تامتـر و ئها مـن بەحسا ڤەگێڕەکـێ هۆسانە، دەمـا دشـێت، ب هونـەر، ب هۆسـتایی، ب تەکنیـک و شـێوازێن جـودا و بێـن نـوی بگریتـە بـەر، د ڕۆمانـا دەرسۆکسـۆر ژی دا ئـەڤ چەنـدا هەنـێ هاتیە بکارئینان، دا نڤیسـەرێ ڕۆمانـێ بشـێت ڤەگێڕێـن خـوە، قۆناغێـن ژیانـا دوو کەسـاتییێن نزیکـی وی بەلگـە بکـەت، پێدڤـی بەرچاڤکرنـا وێسـتگەهانە، ئـەو وێسـتگەهێن وی دڤێت بگەهینیـت ئـەو ژی شـۆڕەش و وەلاتپارێـزی و دیسـان ژیانا سـەختا خێزانێـن پێشـمەرگەیان و بـۆ ڤـێ چەنـدێ ژی پەنـا بریـە بـەر دروسـتکرنا هنـدەک رێـکاران، کـو ب دیتنـا دوو کەسـان، هەڤـالا دایـکا وی و بشـێن پێکڤـە دیمەنـان بەرچـاڤ بکـەن.

ڕۆمانا ڤەگێڕانا ژیاننامەیێ

گەلـەک جۆرێـن نڤیسـینا بەلگەکرنـا بیـرەوەری، ژیاننامەیا کەساتییان هەنـە لـێ هەلبژارتنا ڕۆمانا ڤەگێڕانا ژیاننامەیـێ باشـترین جـۆرە بـۆ بەلگەکرنا ڕاستییان وەک خـوە، ژبەرکو ڕوودانێـن وێ خـوە ژ کەتـواری وەردگرن و خواندەڤـان و وەرگرێ ڕۆمانێ زێدەتـر کونتاکـێ دگەلـدا دکـەت و ڕەنگـە هەمییـان شیانێن نڤیسـینا ئەدەبی نەبـن کـو پەنایێ ببەنـە بـەر ڤـی شـێوازی و نڤیسـەرێ ڕۆمانـێ یێ شـییای شۆڕەشـێ و قۆناغێـن شۆڕەشـێ و مێژوویا ڕووdanان وەک خـوە و ب ڤەگێڕانـەکا ئەدەبـی، ڕەوانبێـژی بەرچـاڤ بکـەت، ئـەو زۆری و سـتەما ل سـەر کوردان دهاتەکرنێ و هـەڕ و هـەردەم دکەتنـە بـەر پەراوێزخستنێ ژبەرکو کوردن، ژلایـەک دیڤـە ئـەم بێـن ئاشـنایی ژیانـا پێشـمەرگاتیێ بوویـن و مـە تشـتێ ل سـەر خوانـدی و گوهلێبـووی، لـێ ئـەم ئاشـنایی ڕەوشـا ژیارا خێزانێـن وان نەبووینـە یان کێم هاتیـە ڤەگێڕان و پەنابرنا نڤیسـەرێ ڕۆمانـێ بـەر ب نڤیسـینا ڕۆمانەکـێ ب شـێوازێ ژیاننامەیـێ و د هەمـان دەم دا ژیاننامـە ب شـێوازێ ڕۆمانـێ بـۆ نڤیسـینا ڤـان بیرەوەریـان، پەنابرنـەکا گونجاییـە و ئەڤـە ژی بـۆ ڕۆمانـا دەڤـەرێ، شـێوازەکێ نـوی و جهـێ ل سـەر ڕاوەسـتیانێ یـە.

پەراوێز:

١ - دەرسۆکسۆر، ڕۆمان، سادق سالح بابێ جەنگوی، ٢٠٢٤.

٢ - موسـی ابراهیـم ابـو ریـاش، السیره الذاتیة والروایـة: اتفـاق أم افتـراق؟، القـدس العربـي، ٢٠٢٤.

٣ - د. سلطان القحطاني، أستاذ الادب في جامعة الملك سعود بالرياض.